

MUKAYESELİ BANKACILIK
Konvansiyonel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı

Zeyneb Hafsa Orhan

iktisat yayınları

İktisat Yayınları – 108
İslami Finans ve Sigorta – 14

Zeyneb Hafsa Orhan
Mukayeseli Bankacılık: Konvansiyonel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Temizcan
Baş Editör: Necmettin Kızılkaya
Dizi Editörü: Zeyneb Hafsa Orhan
Yayına Hazırlayan: Elif Yavuz
Musahhih: Mervenur Koçak

Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı: Kitapyurdu Doğrudan Dağıtım
Yenibosna Merkez mah. Cemal Ulusoy cad. No: 43
Bahçelievler/İstanbul
kdd.kitapyurdu.com (Sertifika no: 40675)

1. Baskı: İstanbul, Aralık 2023
ISBN: 978-625-8157-18-5

İletişim
Sultantepe mah., Cumhuriyet cad., No: 39/1, 34674 Üsküdar/İstanbul
iktisatyayinlari.com
editör@iktisatyayinlari.com
Sertifika no: 53575

© *İktisat Yayınları*, 2023
Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları Nokta Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

MUKAYESELİ BANKACILIK
Konvansiyonel Bankacılık
ve Katılım Bankacılığı

Zeyneb Hafsa Orhan

iktisat
yayınları

İslami Finans ve Sigorta Dizisi Hakkında

İktisat Yayınları altındaki İslami Finans ve Sigorta dizisi kapsamında İslami finansın çeşitli alanlarına (İslami sigortacılık, İslami sermaye piyasaları, İslami endeksler, vb.) ve İslami finansın en öne çıkan ögesi durumundaki İslami bankacılığa dair eserlere yer vermektedir.

Zeyneb Hafsa Orhan

Manisa doğumludur. Orta okulu Manisa Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde tamamladıktan sonra liseyi Açıköğretim Lisesi'nden bitirmiştir. Lisans eğitiminde Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomi bölümünden (tam burslu) mezun olan Orhan, İsveç Enstitüsü bursuyla gittiği İsveç'te Linköping Üniversitesi'nde Uluslararası ve AB İlişkileri bölümünde tezli yüksek lisans yapmıştır. Doktora derecesini Uluslararası Saraybosna Üniversitesi Ekonomi bölümünden almıştır. Doktora tezi, İslami bankacılıkta (katılım bankacılığında) kâr-zarar ortaklıklarının risk analizi ile ilgilidir. 2015 Güz döneminden beri İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Bankacılık ve Sigortacılık alanında doçent unvanı alan Orhan'ın temel çalışma alanları, mukayeseli finans ve bankacılık ile İslami finans ve bankacılığın İslam ekonomisi ile bağlantısıdır.

İçindekiler

Önsöz	ix
Giriş	1
1. Konvansiyonel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Tarihi	7
2. Konvansiyonel Bankacılığın ve Katılım Bankalarının Teorik Arka Planı	33
3. Konvansiyonel Bankacılık ile Katılım Bankalarının İş Modeli Açısından Mukayesesi	65
4. Ürün Mukayesesi (Türkiye ve Dünya Örnekleri)	83
5. Statü, Düzenleme-Denetim ve Muhasebe Açısından Mukayese	141
6. Risk ve Risk Yönetimi Açısından Mukayese	163
7. Performans Mukayesesi	203
8. Müşteri İlişkileri Mukayesesi	215
9. Genel Görünüm Açısından Mukayese	229
Sonuç	249
Kaynakça	253
Dizin	265

Önsöz

Doktora tezi ve doçentlik unvanı katılım bankacılığı alanında olan birisi olarak Eylül 2015'ten bu yana İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde katılım bankacılığı ile ilgili dersler vermekteyim. Bu derslerden bir tanesi de “Mukayeseli Konvansiyonel ve Faizsiz bankacılık” adını taşıyan ders. Alana aşına olmayanlar için bu isim ilk bakışta anlamsız gelebilir. Ama bu ders isminde bahsi geçen “konvansiyonel bankalar”dan kasıt hemen hepimizin bildiği, çevremizde ve dünyada yaygın olan, faize dayalı bankacılık aslında. “Faizsiz bankacılık” ise dünyada İslami banka, Türkiye’de ise katılım bankası olarak bilinen bankalara atıfta bulunmaktadır. Elinizdeki kitap yukarıda bahsi geçen dersin genişletilmiş ve sistematize edilmiş notlarından oluştuğu için dersin adını başlığa koymak istesem de Türkiye’deki okuyucular için bunu daha anlamlı hale getirmek adına “Konvansiyonel Bankalar ve Katılım Bankacılığı” ismini koymayı uygun gördüm. Başına da “Mukayeseli Bankacılık” yazmak istedim ki kitabın genel içeriği kolayca anlaşılmuş olsun. Dolayısıyla bu kitap, en genel anlamda mukayeseli bankacılık kitabı iken detayında iki temel tür bankacılık olan faizli ve faizsiz bankacılığı mukayese etmeye çalışan bir eser olarak hazırlanmıştır.

Kitaba ilham kaynağı olan ders notlarımı ve kitabı hazırlarken şöyle bir yöntem izlemeyi tercih ettim: Bahsi geçen iki bankacılık türüne dair mukayese konusu edilebilecek hemen her şeyi genelden özele doğru incelemek istedim. Bu amaçla konvansiyonel bankacılıkla katılım bankacılığını sırasıyla şu açılardan mukayese etmeye çalıştım:

- Tarih
- Teori ve arka plan
- İş modeli
- Ürünler
- Statü, düzenleme-denetim ve muhasebe
- Risk ve risk yönetimi
- Performans
- Müşteri ilişkileri
- Genel görünüm

Görüldüğü üzere toplamda dokuz adet konuya göre mukayese edilmiş oldu. Bu konulardan bazıları oldukça kapsamlı olduğu için çok uzun yer tuttu. Örneğin ürünler gibi. Bu da hesaba katılınca kitabın bir dönemlik ders için oldukça yeterli bir içeriğe sahip olduğunu düşünüyorum. Bu listelenen hususlar açısından mukayese yaparken önce dünyadaki duruma dair tespitler yapıp ardından Türkiye özelinde incelemelere geçilmiştir.

Böyle bir kitaba ne için ihtiyaç hissedildi diye sorulacak olursa, bu kitabın hazırlandığı vakitlerde Türkiye’de mukayeseli bankacılık türünden bir kitap mevcut değildi. Hatta ilgili İngilizce literatür tarandığında konuya yakınlaşan sadece bir kitabın olduğu, fakat o kitabın da Bosna-Hersek özelinde yazıldığı görülecektir (*A comparative study between Islamic and conventional banking in bih: Islamic banking in Bosnia and Herzegovina*, Abdulmadzid

Arapçic). Fakat bu kitabın da sayfa sayısı ve yayınevi dikkate alındığında tam bir kitap hacminde ve içeriğinde olmadığı görülmektedir. Velhasıl konuya dair Türkçe ve İngilizce yazında doğrudan bir kitaba erişmek neredeyse mümkün gözükmemektedir. Ama genel olarak literatürdeki eksiklik yukarıda bahsi geçen dersin notlarını hazırlarken zorlanmama yol açtığı için her şeyden önce benzer dersi verenler için bir kaynak kitabı olsun maksadıyla böyle bir kitap hazırlamak istedim. Fakat bu kitap yalnızca alanda ders veren hocalar için düşünülmedi. Konuyla pratikte ilgilenen bankacılar ve konuya ilgi duyan hemen herkesin rahatça okuyabileceği bir tarzda hazırlanmaya çalışıldı. Umarım iki açıdan da faydalı olur. Çaba bizden, tevfik Allah'tan! (Kitaba dair herhangi bir geri bildirim için e-mail adresim: hafsa.orhan@izu.edu.tr)

Son olarak, genelde kitaplarımı ya da çalışmalarımı birilerine adanmak ya da armağan etmek gibi bir huyum olmasa da bu kitabı 2019'da vefat eden babam Mehmet Halis Orhan'a ithaf etmek istiyorum. İlim yoluna girip orada devam etmem için her ne koşulda olursa olsun beni hep desteklediği için.

Zeyneb Hafsa Orhan

Halkalı, 2023

Giriş

Kitabın bu bölümünde öncelikle kitaba konu olan iki tür bankacılığa ilişkin kısa tanımlamalar yapılacaktır. Bunu yaparken çok fazla detaya girilmeyecektir zira kitabın ilerleyen kısımlarında söz konusu bankalar detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

İkinci olarak, bu kitabın konusunun ne için önem arz ettiği ve kitabın ne şekilde oluşturulduğu açıklanacaktır.

Konvansiyonel Bankacılık Nedir?

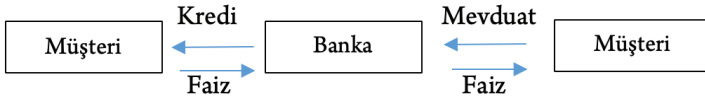
Bugün özellikle İslam ekonomisi/iktisadı ve finansı literatüründe “konvansiyonel bankacılık” olarak geçen terimden kasıt, en yalın haliyle, insanlık tarihinde çok uzun zamandır var olan –ki buna dair detaylar bir sonraki bölümde verilecektir- ve bugün için dahi hakim olan bankacılık türüdür. Dolayısıyla buradaki “konvansiyonel”den kasıt, “geleneksel” olan bankacılıktır. Böylece, hakim, baskın, ortodoks, genel-geçer bankacılık türü, konvansiyonel olarak nitelendirilmektedir. Bu tabiri çok uygun bulmayanlar mevcut olmakla birlikte özellikle katılım bankacılığı (faizsiz bankacılık ya da İslami bankacılık olarak da geçmektedir) ile mukayesesi söz konusu olduğunda bu tabirin

kullanılması, onun bahsi geçen özelliklerinin altını çizmek için tercih edilmektedir.

Kendisini niteleyen terimsel anlamını açıkladığımız konvansiyonel bankacılıktan kasıt tam olarak nedir diye sorulacak olursa onun çağlardan beri ana hatlarını koruyan şu işleve sahip olduğu söylenebilir:

Banka ya da konvansiyonel banka, bir yandan faizle (gerçek ve tüzel kişilerden) para toplayan, öte yandan ise bu toplanan paraları (hepsini ya da bir kısmını mı kullandığından bağımsız olarak) yine faizle fakat bu defa daha yüksek bir faiz oranıyla (gerçek ve tüzel kişilere) kredi olarak kullandıran bir kurumdur.

Tahmin edilebileceği üzere, toplanan para yani mevduata ödenen faiz ile krediden alınan faiz oranı arasındaki fark, bankanın temel gelirini oluşturmaktadır. Elbette bankanın bu işlevine zamanla başka işlevler de eklenmiştir fakat temelde bankacılığın çıkış noktası ve halihazırdaki en baskın işlevi budur. Bu bahsi geçen işlevi, Şekil 1'den takip etmek mümkündür.

Şekil 1: Genel Konvansiyonel Bankacılık İşleyişi

Şekil 1'den takip edileceği üzere konvansiyonel banka kurumu, bireysel ya da kurumsal müşterilerden mevduat/fon toplamakta, bu fonu yine bireysel ya da kurumsal olan müşterilerine kredi olarak kullandırmaktadır. Kredi kullanan müşteriler, anlaşılan sürelerde kredi karşılığı olarak faiz ödemekte, banka da bu faizin bir kısmını anlaşılan vadelerde mevduat yatıran müşterilerine vermektedir. Dolayısıyla bankanın topladığı faiz, verdiği yüksek olmaktadır. Aradaki bu fark (örneğin %25 kredi

faizi - %15 mevduat faizi=%10 gibi) bankanın temel faiz gelirini oluşturmaktadır.

İlerleyen bölümlerde daha detaylı ele alınacağı üzere, yukarıda bahsi geçen temel bankacılık işlevini yürüten konvansiyonel bankalar çeşitli sınıflara ayrılabilir. Örneğin, bankanın saıl sahibinin kim olduğuna bağlı olarak kamu veya özel banka şeklinde gruplandırılmaktadır. Bir başka örnekte ise temel işlevine göre mevduat veya yatırım bankası olarak adlandırılmaktadır. Bunlara ilaveten ticari bankacılık, perakende bankacılık gibi türlerden de bahsetmek mümkündür. Fakat bugün dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de yaygın olan konvansiyonel bankacılık türü, ticari mevduat bankacılığıdır.

Katılım Bankacılığı Nedir?

Türkiye’de şu anki ismiyle “katılım bankacılığı,” ilk ortaya çıktığı zamanlardaki ismiyle “faizsiz bankacılık” ya da bugün dünyadaki yaygın bilinen ismiyle “İslami bankacılık” ise yukarıda bahsi geçen konvansiyonel bankacılıkla mukayese edildiğinde oldukça yeni bir oluşumdur. Bunun görece “geç” kalmasının sebeplerine ileride ayrıca değinilecektir. Bu bankacılığın temel özelliği, konvansiyonel bankacılığın en baskın unsuru olan faize (*riba*)¹ dair İslam yasağına ve bunun yanında İslam’ın ekonomik ilişkiler için öngördüğü diğer kurallara uygun bir şekilde çalışma amacına sahip olmasıdır. İslam’ın özellikle faize ilişkin yasağının ve ekonomiye ilişkin bahsi geçen kurallarının detayına daha sonra girilecektir. Bunlardan hareketle katılım bankacılığı kısaca şöyle tanımlanabilir:

1 Her ne kadar bu ikisi birbirini tam olarak karşılamasa da bu kitapta banka faizinin *riba* yasağı kapsamına girdiğini vurgulamak için böyle bir eşleme kullanılacaktır.

İslam'ın hükümlerine uygun bir şekilde çalışma amacını taşıyan bir bankacılık türüdür.

“Katılım bankacılığı” dünyada yalnızca Türkiye’de kullanılan özel bir tabirdir. Bu tabirin tercih edilmesinin çeşitli sebepleri olmakla birlikte burada bunun detayına girilmeyecektir. Bu noktada şunun bilinmesi yeterlidir; bu tabir, konvansiyonel bankacılıktaki başat borç-alacak ilişkisine dayalı sistemden farklı olarak “katkı verme”, “katkı sunma”, “paylaşma” ve “katılma” gibi anlamları öne çıkaran bir sistemi vurgulamaktadır. Bu sebebe de binaen, söz konusu kuruma Türkiye’de verilen isim katılım bankacılığı olmuştur.

Adından da anlaşılacağı üzere, katılım bankaları bir banka türüdür. Fakat başat konvansiyonel bankacılıktan pek çok açılardan farklılaşmaktadır. Nitekim kitabın takip eden bölümlerinin temel amacı, söz konusu farklılıkları olabildiğince sistematik ve detaylı bir şekilde ele almaktadır.

Bankacılık Mukayesesi ve Önemi

Bu kitabın konusu, isminden de anlaşılacağı gibi, temel tanımları yukarıda belirtilen konvansiyonel bankacılık ile katılım bankacılığının mukayesesidir. Söz konusu mukayese, teorik arka plan ve tarihi geçmişten başlayıp işleyiş, iş modeli, kullanılan ürünler, muhasebe sistemleri gibi konularla devam edecektir. Kitap kapsamında mukayese edilecek konular önsözde zikredildi. Böylece teoriden pratiğe doğru olmak üzere bahsi geçen iki tür bankacılığın hemen her anlamda derinlemesine mukayese edilmesi söz konusu olacaktır.

Böylesi detaylı bir mukayese niçin önem arz etmektedir? Buna dair şu sebepler zikredilebilir:

1. Bugün bankacılık dünya genelindeki ülkelerin neredeyse tamamı için ekonomilerinin en önemli kurumlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Teorisinden başlamak üzere bambaşka bir dünya görüşü ve kaideler üzerine kurulu olan katılım bankacılığı ise yaygın konvansiyonel bankacılığın dışındaki en öne çıkan alternatif bankacılık türüdür. Dolayısıyla, bu iki tür başat bankacılığı mukayeseli bir şekilde bilmek önemlidir.
2. Bugün dünyanın pek çok ülkesinde ya tamamen ya da pencereler² yoluyla katılım bankacılığı uygulaması görülmektedir. Fakat buna rağmen bunun konvansiyonel bankacılıktan farkları çok iyi bilinmemektedir. Bu kitap, bahsi geçen farkların daha iyi bilinir olması amacıyla dolaylı da önem arz etmektedir.
3. Yabancı literatür de dahil olmak üzere doğrudan bu kitabın konusuna yönelik detaylı bir çalışma eksikliği, bu kitabı önemli kılan bir başka husustur.

Kitabın İçeriği

Yukarıda bahsedildiği üzere bu kitabın temel amacı, konvansiyonel bankacılık ile katılım bankacılığı arasında çeşitli konularda detaylı bir mukayese yapmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere bu kitabın içeriği sırasıyla şöyle şekillendirilecektir:

Birinci bölümde konvansiyonel bankacılık ile katılım bankacılığının tarihi ele alınacaktır. Bunu takiben ikinci bölüm söz konusu bankacılık türlerinin teorilerinin, arka planlarının mukayesesine dairdir. Üçüncü bölüm, konvansiyonel bankacılık ile katılım bankacılığının genel işleyiş mukayesesini yapacaktır.

---

2 Pencere, konvansiyonel bir bankanın bünyesinde faizsiz bankacılık işlemleri yapılmasını kasteden bir tabirdir.

Genel işleyişten kasıt özellikle “iş modelleri”dir. Dördüncü bölüm daha detaya inerek bahsi geçen banka türlerinin kullandığı ürünlere odaklanacaktır. Bunu yaparken sırasıyla pasif ve aktifte (fon toplama ve fon kullandırmada) yer alan ürünlere yer verilecektir. Beşinci bölüm statü, düzenleme-denetim ve muhasebe açısından mukayese üzerinedir. Risk yönetimi mukayesesi ise altıncı bölümün konusudur. Yedinci bölüm performans mukayesesine yönelik iken sekizinci bölüm ise müşteri ilişkilerine odaklanmaktadır. Son bölüm de genel bir görünüm mukayesesi sunacaktır. Bu yapılırken özellikle niceliksel verilerden yararlanılacaktır.

Böylece sırasıyla tarih, teori, işleyiş, muhasebe yönetimi ve düzenlemeler, risk yönetimi, performans ve müşteri ile ilişkiler ve genel görünüm olmak üzere her iki tür bankacılığın belli başlı tüm özelliklerine mukayeseli bir şekilde yer verilmeye çalışılacaktır.